В путь-дорогу цар зібрався,
Із ріднею попрощався,
І цариця край вікна
Сіла ждать його сумна.
Жде від ранку і до ночі,
В поле дивиться, аж очі
Почали боліти їй
У сподіванці сумній.
Все не видно в полі друга!
Тільки бачить: в'ється хуга,
Сніг лягає на поля,
Вся білісінька земля.

Дев'ять місяців минає,
Смуток очі застилає.
А як свят-вечір настав,
Бог дочку цариці дав.
Рано-вранці гість бажаний,
День і ніч так довго жданий,
Повернувся цар назад
І заходить до палат.
А вона лиш позирнула
Та важкесенько зітхнула —
Потьмарився од щастя світ
І померла до обід.

Цар журився безутішно.
Та як бути? — й він був грішний.
Рік, неначе сон, промчавсь –
Цар із другою побравсь.
І по правді молодиця,
Що й казать, була цариця:
І висока, і стрункa,
І розумна, і метка,

Тільки дуже вередлива,
Гордовита та злослива.

В неї придане було:
Дзеркальце, чудесне скло,
Що таку властивість мало:
Як людина, розмовляло,
З ним одним була вона
І ласкава, й не смутна,
З ним привітно розмовляла
І, милуючись, казала:
"Любе дзеркальце, скажи
Та мій сумнів розв'яжи:
Хто на світі наймиліший,
Найгарніший, найбіліший?"
А воно дає відказ:
"Ти, царице, повсякчас
За людей усіх миліша,
І рум'яніша й біліша".
І цариця в тую ж мить
Ну сміятись та радіть! —
І підморгувать очима,
І поводити плечима,
І крутитись перед ним,
Перед дзеркальцем своїм.

Та царівна молодая
Теж тимчасом розцвітає.
Потихеньку підросла
І, мов квітка, розцвіла.
Білолиця, чорнобрива,
І сумирна, й непримхлива.
Старости біля дверей:
Королевич Єлисей
Засилає. Цар дав слово.

Посаг теж давно готовий:
Сім торгових городів
Та сто сорок теремів.

Дівич-вечір наступає,
А цариця за звичаєм
Перед дзеркальцем своїм
Перемовилася з ним:
"Чи не я за всіх миліша,
І рум'яніша й біліша?"
А воно їй каже так:
"Ти прекрасна, знає всяк,
Та царівна ще миліша,
Ще рум'яніша й біліша".
Як цариця відплигне,
Та як ручкою махне,
Та по дзеркальцю як грюкне,
Закаблучком як пристукне:
"Ах ти ж, капоснеє скло!
Брешеш ти мені на зло!
Як рівнятись їй зі мною?
Я пиху в ній заспокою!

Біла, справді-бо, вона,
Та хіба ж то дивина? –
Мати нею як ходила,
Все на сніг лише й зорила!
Та скажи: чи можна ж їй
Дорівнять красі моїй?
На землі за мене кращу
Не знайде ніхто нізащо,
Це й не чувано ніде!"
А воно своє веде,
Що царівна ще миліша,
Ще рум'яніша й біліша!

Що робити? Тут вона,
З чорних заздрощів смутна,
Кида дзеркальце під лавку,
Кличе дівчину Чорнявку
І дає наказа їй,
Цій прислужниці своїй,
Завести царівну в хащі
І, живу, напризволяще
Під сосною кинуть там
На поживу злим вовкам.

Хто вгамує бабу гнівну?
От, покликавши царівну,
З нею дівка в ліс пішла
Й так далеко завела,
Що царівна догадалась
І до смерті налякалась.
Почала благать вона:
"В чім, скажи, моя вина?
Не губи мене, дівице!
Коли стала б я цариця
Відплатила б чим змогла!"
Не бажаючи їй зла,
Та царівну не зв'язала,
Відпустила і сказала:
"Не журися, будь-що-будь!"
І пішла в зворотну путь.
"Що? — сказала їй цариця, —
Де красуня білолиця?"
"Там, у хащі лісовій, —
Відповіла дівка їй, —
Міцно зв'язані їй лікті,
Попадеться звірю в кігті —
Менш прийдеться їй страждать,
Легше буде помирать".

Всюди чутка залунала,
Що дочка в царя пропала.
Не стуляє цар очей.
Королевич Єлисей,
Помолившись добре Богу,
Виряджається в дорогу
Наречену врятувать
І дружиною назвать.

А царівна молодая
В лісі темному блукає,
Далі й далі в нетрі йшла
І на терем набрела.
Їй назустріч пес загавкав,
І підбіг, і ліг на травку.
Йде царівна до воріт —
Тихо скрізь. За нею вслід,
Лащучися незлосливо,
Пес біжить. Вона сміливо
По приступках піднялась
І за клямку узялась.
Двері тихо відчинились,
І царівна опинилась
У світлиці. Навкруги
Всюди лад. В кутку боги,
Стіл дубовий під богами,
Лави, вкриті килимами.
Бачить дівчина, що тут
Люди праведні живуть,
Знать, не будуть ображати.
Та нікого не видати.
Обійшла царівна дім,
До ладу прибрала в нім,
Засвітила Богу свічку,
Розпалила жарко пічку,

Наготовила харчів
І вляглася відпочить.

От і вечір. В тиші сонній
Тут почувся тупіт коней,
Входять сім богатирів,
Сім рум'яних молодців.
Старший мовив: "Що це значить?
Всюди прибрано, неначе
Хтось в дому порядкував
Та господарів чекав.
Хто ж це? Вийди, покажися,
З нами чесно подружися:
Коли літній чоловік,
Дядько будеш нам повік.
Коли жінка, будь нам мати,
Так і станем шанувати.
Коли хлопець молодий,
Будеш брат нам дорогий.
Коли красная дівиця,
Будь улюблена сестриця".

Тут вона до них зійшла,
Їм пошану віддала,
Низько в пояс уклонилась,
Лагідно перепросилась,
Що, мовляв, до них зайшла,
Хоч непрохана була.
Вмить вони з тих слів пізнали,
Що царівну привітали.
Посадили у куток,
Піднесли їй пиріжок,
Чарку повну наливали
І на таці подавали.
Від зеленого вина

Відмовлялася вона,
Пиріжок лиш розломила
Та шматочок відкусила
І з дороги відпочить
Відпросилась в тую ж мить.
Одвели вони дівицю
До горішньої світлиці
І пішли відтіль гуртом,
Щоб заснула тихим сном.

День за днем іде, минає,
А царівна молодая
Все живе серед лісів
У семи богатирів.
Вранці, ясною порою
Браття дружною юрбою
Виїжджають погулять,
Сірих крижнів пострілять,
Руку правую потішить,
Сарачина в полі спішить,
Або в кримця на скаку
Зняти голову важку,
Стріться з ворогом заморським
Чи з черкесом п'ятигорським.
А хазяєчка — вона,
В терему сама-одна,
Прибере, і наготує,
І нічим не вередує.
Так ідуть за днями дні,
Безтурботні та ясні.

Браття всі сестру названу
Покохали. Якось рано
У світлицю до зорі
Увійшли богатирі.

Старший каже їй: "Дівице,
Знаєш, всім ти нам сестриця.
Всіх нас семеро братів,
Молодців-богатирів.
Ми тебе кохаєм дуже,
Як один. Собі ти мужа
Поміж нами обери,
Нас як-небудь помири,
А для інших будь сестрою.
Що ж хитаєш головою?
Чи відмовить хочеш нам?
Чи не по купцеві крам?"

"Ой ви, хлопці молоденькі,
Братики мої рідненькі! –
Каже так царівна їм, —
Як неправду я повім,
Божий гнів спаде на мене!
Що чинить? Я ж наречена!
Всі до серця ви мені,
Всі розумні та ставні,
Кожен кожному з вас рівний,
Та є суджений в царівни!
Наречений любий цей –
Королевич Єлисей".

Браття трохи помовчали,
Головами похитали.
Старший каже: "В добрий час!
Ти ж не гнівайся на нас,
Словом більш не похоплюся
Я про те". — "Я не гнівлюся, —
Тихо мовила вона. —
А відмова — не вина".
Женихи їй уклонились,

Потихеньку віддалились,
Знов у згоді, як раніш,
Стали жити ще дружніш.

А тим часом зла цариця
На царівну все гнівиться,
Все добріша не стає,
А на дзеркальце своє
Довго сердилась і дулась,
Та нарешті схаменулась,
Розшукала й перед ним
Давнім звичаєм своїм
Красуватись знову стала
Й посміхаючись казала:
"Здрастуй, дзеркальце! Скажи
Та мій сумнів розв'яжи:
Чи не я за всіх миліша,
І рум'яніша й біліша?"
А воно їй каже так:
"Ти прекрасна, знає всяк,
Тільки є, жива й здорова,
Серед темної діброви,
У хоромах захисних
Та, що краща від усіх!"
І цариця налетіла
На Чорнявку: "Як ти сміла
Обдурить мене? і в чім?"
Та призналася в усім.
АА розгнівана цариця
Їй рогаткою грозиться
І кладе: або не жить,
Або падчерку згубить.

Раз царівна молодая
Милих братиків чекає

І пряде біля вікна.
Раптом глянула вона:
Пес загавкав, як шалений,
То черниченька злиденна
У подвір'ї під вікном
Відганяє пса кийком.
"Підожди, бабусю рідна! –
Їй з вікна кричить царівна, —
Пригрожу сама я псу
І чогось тобі знесу!"
Їй відказує черниця:
"Ой, дитинонько-дівице!
Клятий пес мене злякав,
Мало лаття не порвав,
Подивись, як він лютує!
Вийди в двір!" Царівна чує,
Хліб з комори узяла,
Та липі з ґаночку зійшла –
Пес до неї — гавка, злиться,
Не пускає до черниці.
А стара підійде лиш –
Він злоститься ще страшніш
На черницю. "Просто дивно! –
Посміхнулася царівна, —
Що це так його гнівить?
На ж, лови!" — і хліб летить.
Хліб жебрачка упіймала.
"Дуже дякую, — сказала, —
Бог тебе благослови!
От за це тобі, лови!"
І на ґанок соковите,
Наливне та духовите
Гарне яблучко летить.
Пес як скочить, заскавчить...
Та царівна просто в руки

Упіймала. "Від докуки
Яблучко собі вживай!
Бог з тобою, прощавай!"

Так черниця проказала,
Уклонилась і пропала.
До царівни тут мерщій
Пес біжить і в очі їй
З жалем дивиться і виє,
Ніби пеське серце ниє,
Ніби хоче їй сказать:
"Кинь!" Вона його вмовлять,
Пестить ніжною рукою:
"Що, соколику, з тобою?
Ляж!" В кімнату увійшла,
Знову пряжу узяла;
Під віконцем прясти стала,
Ждать братів, а поглядала
Все на яблучко на те,
А воно мов золоте,
Спілим соком вщерть налите,
І рум'яне, й духовите,
Медом сповнене ясним,
Видно зернятка у нім.
Почекать вона хотіла
До обіду, не стерпіла,
В руки яблучко взяла
І до губок піднесла,
Потихесеньку куснула
І шматочок проковтнула...
Раптом, що це? Світе мій!
Ніби сперло груди їй,
Білі руки уронила,
Спіле яблучко впустила,
Блимнув погляд з-під повік,

І на лавку під божник
Тут вона відразу впала
І недвижна, тиха стала...

Тої самої пори
Молодці-богатирі
Поверталися юрбою
З молодецького розбою.
Пес в діброві їх виттям
Зустрічає: "Горе нам! –
Браття мовили. — Печалі
Не минути!" їдуть далі,
Прискакали, входять... "Ах!"
Пес за ними по п'ятах,
Вмить до яблучка... Озлився,
Проковтнув його, звалився
І відразу здох... Воно,
Бач, отруєне було.
До царівни неживої,
Похилившись головою,
Браття з жалем підійшли,
Її з лавки підняли,
Одягли у пишні шати
І хотіли вже ховати —
Передумали. Вона,
Як ві сні — така ясна,
Тихомирне так лежала,
Що ледь-ледь не промовляла.
Ждали три дні. Але ні! –
Спить вона у мертвім сні...
І з плачем, в великім жалю,
В домовину із кришталю
Тіло мертвої сестри
Тут кладуть богатирі.
Понесли в порожню гору

І труну в північну пору
До шести міцних стовпів,
До чавунних ланцюгів
Обережно пригвинтили
І навкруг загородили.

Старший брат віддав поклін.
"Люба сестро! — мовив він, —
Спочивай спокійно в гробі!
Згасла, жертва чорній злобі,
На землі твоя краса;
Дух твій приймуть небеса.
Ми усі тебе любили,
Ждав тебе жених твій милий,
Та вінець дістався твій
Тільки смерті навісній".

Того ж дня лиха цариця,
Дожидаючись черниці,
Нишком дзеркальце взяла
І питання задала:
"Чи не я за всіх миліша,
І рум'яніша й біліша?"
А воно їй каже так:
"Ти, царице, знає всяк,
На землі за всіх миліша,
І рум'яніша й біліша".

У далекому краю
Нареченую свою
Королевич скрізь шукає.
Все немає та немає!
І кого він не спита,
Всюди відповідь не та:
Той сміється просто в очі,

Той відкаже неохоче;
І до сонця під кінець
Вдався добрий молодець:
"Ясне сонечко! Ти ходиш
Цілий рік у небі. Зводиш
Зиму з літом щоразу,
Всіх нас бачиш унизу.
Не відмов мені в привіті!
Чи не стріло десь на світі,
У якому-будь краю,
Нареченую мою?"
Ясне сонце відказало:
"Ні, царівни не стрічало
Я ніколи. Та постій,
Може, місяць, родич мій,
Десь її на світі стрітив
Або слід її примітив".

Серце рветься із грудей, —
Ночі жде наш Єлисей.
Тільки місяць показався —
Він услід за ним погнався.
"Місяцю, ти, друже мій,
Ти, ріжечку золотий!
Ти встаєш у тьмі глибокій,
Білолиций, ясноокий,
І до тебе залюбки
Посміхаються зірки.
Не відмов мені в привіті!
Чи не стрінув десь на світі,
У якому-будь краю,
Нареченую мою?"
Відказав тут місяць ясний:
"Не стрічав царівну красну.
На сторожі я стою

Тільки в чергу-бо свою,
Знать, вона без мене, друже,
Десь пробігла!" — "Прикро дуже!" —
Королевич відказав.
Ясний місяць ще додав:
"Постривай, про неї, може,
Вітер знає. Він поможе.
Ти до нього поспішай.
Не журися, прощавай!"

Єлисей журбу долає,
Вітру буйному гукає:
"Вітре, гордий володар!
Ти ганяєш зграї хмар,
Ти хвилюєш синє море,
Всюди вієш на просторі,
Ти боїшся, вільний птах,
Тільки Бога в небесах.
Не відмов мені в привіті!
Чи не стрінув десь на світі,
У якому-будь краю,
Нареченую мою?"
Каже вітер: "За рікою,
За струмистою водою,
Є високая гора,
В ній глибокая нора;
В тьмі, що сповнена печалі,
Домовина із кришталю
Там прип'ята на стовпах,
На чавунних ланцюгах.
А навкруг долина рівна...
В тій труні твоя царівна".

Вітер далі тут помчав.
Королевич заридав

І пішов, жених нещасний,
На свою царівну красну
Подивитись ще хоч раз.
Він іде; і підвелась
Перед ним гора пустинна;
Навкруги сумна рівнина;
Вхід в горі чорніє тій.
Він іде туди мерщій.
Перед ним в імлі могильній
Колихається повільно
Кришталевая труна...
В тій труні лежить вона.
Об труну, де спала мила,
Він ударився щосили,
Аж розбивсь кришталь. І вмить
Наречена вже не спить,
Очі тихо розімкнула,
І з полегшенням зітхнула,
І спроквола промовля:
"Як же довго спала я!"
І встає з труни сумної...
Ах!.. Заплакали обоє.
Він її на руки взяв
І з нори попрямував.
Під розмову безтурботну
Вирушають в путь зворотну;
Чутка всюди рознеслась,
Що дочка в царя знайшлась!

Вдома в ті часи без діла
Люта мачуха сиділа
Перед дзеркальцем своїм
І вела розмову з ним:
"Чи не я за всіх миліша,
І рум'яніша й біліша?"

А воно їй каже так:
"Ти прекрасна, знає всяк,
Та царівна ще миліша,
Ще рум'яніша й біліша!"
Як взяла царицю злість —
Дзеркальце об землю — трісь!
В двері миттю похопилась
І з царівною зустрілась —
І від люті в той же час
Лиходійка вмерла враз.
Злу царицю поховали
І весілля відгуляли,
І були кінець кінцем
Наречені під вінцем.
Учту справили велику,
Що й не бачено від віку!
Я там був, мед-пиво пив —
Тільки вуса обмочив.